

eduresourceza.com

Downloaded from eduresourceza.com

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

2023

MEPUTSO: 70

NAKO: Diiri tše 2

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 10.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO TŠE THARO, e lego YA A, YA B le YA C.

KAROLO YA A: Tekatlhaloganyo (30)
 KAROLO YA B: Kakaretšo (10)
 KAROLO YA C: Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo (30)

2. Bala ditaelo ka moka ka tlhokomelo.
3. Araba dipotšišo KA MOKA.
4. Thoma KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE letlakaleng LE LEFSA.
5. Thala mothalo ka morago ga KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE.
6. Dikarabo di nomorwe go swana le dipotšišo.
7. Tshela mothalo ka morago ga karabo YE NNGWE le YE NNGWE.
8. Hlokomela mopeleto le tlhamo ya mafoko.
9. Nako yeo e akanywago ge go arabja lephephe le e ka ba ka tsela ye:
 KAROLO YA A: Metsotso ye e ka bago ye 50
 KAROLO YA B: Metsotso ye e ka bago ye 30
 KAROLO YA C: Metsotso ye e ka bago ye 40
10. Ngwala ka bothakga le ka mongwalo wa go balega.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

- 1.1 Bala setšweletšwa sa ka tlase ka tsinkelo gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go latela.

SETŠWELETŠWA SA A**MMAPELO O JA SERATI**

- 1 Batswadi gantši ba dira phošo ya go tšeela bana ba bona diphetho tša go swana le go ba kgethela dithuto ba lebetše gore mmapelelo o ja serati. Go kaone gore motho a itirele kgetho gore a kgone go tšea maikarabelo a kgetho yeo ya gagwe ka moso. Go bile bjalo le go batswadi ba Molwantwa ka ge ba be ba nyaka gore e be ngaka go etša bona. Le ge go le bjalo Molwantwa dithuto tša Mmetse le tša Saense di be di mo tsoša fase fela batswadi ba gagwe ba ngangabetše ba re a ithutele bongaka. O lekile go bontšhana le bona gore ga a na kgahlego ya go ba ngaka eupša ba ithiba ditsebe. 5
- 2 Dipolelo tša gare ga ngwaga di ile go amogelwa, batswadi ba gagwe ba lemoga gore nnete gona mošemane o goga ka kgara. Bakeng sa gore ba mo dumelele go ikgethela dithutwana tše a di ratago, ba mo nyakela morutiši wa go mo fa dithutwana tša tlaleletšo tša Mmetse le tša Saense. Morutiši Leshilo o ile a tsena fase a mo ruta bošego, ka morago ga sekolo le ka Mekibelo. Molwantwa o ile a šomišana le yena gabotse a be a kgona go phetha lengwalo la Marematlou. Go tloga moo o ile a leba yunibesithing go la Tshwane go ithutela bongaka. Le ge a be a le ka tlase ga kgatelelo o ile a kwa le mading gore bongaka bjona ga se kgetho ya gagwe ebile ga a bo rate ka ge a tseba gore o tšhaba madi ebile o fela pelo. 15
- 3 Molwantwa o rile go ngwala ditlhahlobo tša seripa sa pele sa ngwaga, a boa a šitilwe dithutong ka moka. Mo seripeng sa bobedi sa ngwaga le gona gwa se be le nko ye e tšwago lemina. Molwantwa a bona gore ga a tšwelele gabotse ka lebaka la ge a se na kgahlego go se a se dirago. Batswadi ba gagwe ba ile ba mo hlohleletša gore sa tema ke go boeletšwa le gona maleka ga se makgona makgona ke maboeletša. O lekile go ba laetša gore **namakgapeletšwa e phuma pitša** eupša ba mmotša ka mo a tšwafago le go nyaka go nyatšiša lapa la bona la dingaka ka batho. O be a se sa na le lethabo ebile a thomile go fela. O ra go šitwa dithutong wena! 25
- 4 Ngwaga wo o latelago ge o thoma Molwantwa a tšea sephetho sa go ingwadišetša dithuto tša molao gona mo yunibesithing ntle le go rerišana le batswadi ba gagwe. O ile a ipetha sefega gore kgetho ya gagwe ke bokamoso bja gagwe. A ngatetša mošemane, a bala dipuku gore go kgaoge mo go kgaogago. Ge ngwaga o eya swiswing a tšwelela dithutong ka moka ka dihlora. Batswadi ba kgopela go bona dipolelo eupša Molwantwa a ba hlokiša ntlha le thito. Nnete e le gore o latela toro ya go ba ramolao. O tšere mengwaga ye mebedi a sa ba botše gore o fetotše mawa. Ngwaga wa boraro o ile ge o eya swiswing mmagwe a mmotša gore ge dipolelo di sa bonale yena o emiša go mo efela dithuto. Mogale'a Molwantwa a hloka 35

	pelaelo ka go tseba gore o tshepišitšwe pasari ya go lefela dithuto. Dipelo tša gagwe tša ngwaga wa boraro di be di phadima kudu mo a bego a ipitša Ramolao Molwantwa. O ile a fiwa thušo ya mašelang gomme a ntšha ka ga tšhwene le go feta. Ke mo a go ba le sebete sa go botša batswadi ba gagwe gore yena o dira dithuto tša molao. Taba ye e ile ya tlala batswadi dimpa eupša ba leboga ge a tsena sekolo.	40
5	Molwantwa o be a sa hlwe a kgona go ya gae ka nako tša maikhutšo ka ge a be a goletšwe ke mošomo gomme o be a ba tsošetša fela. Molwantwa o ile a kodumela a be a phetha lengwalo la <i>LLB</i> . Ka lebaka la mafolofolo le bohlae bja gagwe o be a bakwa ke difeme tša boramolao. A thwalwa ke Ramolaomogolo Nkono femeng ya Nkono & Associates cc. O ile a ingwadišetša lengwalo la <i>LLM</i> a ntše a šoma. Ka nako yeo o be a šetše a rekile sefatanaga sa segatšatša mogala'a Molwantwa. Ke mo batswadi ba gagwe ba lemogilego gore ka nnete mmapelo o ja serati.	45 50

[Mothopo: Boitlhamelo]

- 1.1.1 Tsopola mebolelwana yeo e laetšago gore:
- (a) Molwantwa o be a palelwa ke dithuto tša Mmetse le tša Saense.
 - (b) Batswadi ba Molwantwa ba be ba gana.
 - (c) Batswadi ba Molwantwa ba be ba sa mo theeletše. (3)
- 1.1.2 Ka morago ga go bala temana ya 1, laetša bohlokwa bja gore motho a itirele kgetho bophelong. (1)
- 1.1.3 Akaretša temana ya 2 ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.1.4 Efa mabaka A MABEDI a go laetša gore Molwantwa ga a na maswanedi a go ba ngaka. (2)
- 1.1.5 Hlaloša seo se bego se dira gore batswadi ba Molwantwa ba mo gapeletše go ithutela bongaka. (1)
- 1.1.6 Hlatholla ka fao seema se se kotofaditšwego se gatago ka mošito o tee le katlego ya Molwantwa ka gona. Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.1.7 Ka dintlha TŠE PEDI efa ponelopele ya gago mabapi le kamano ya Molwantwa le batswadi ba gagwe ka morago ga gore Molwantwa e be ramolao. (2)
- 1.1.8 Re alele molaetša wo re o hwetšago setšweletšweng se. Efa dintlha TŠE THARO. (3)
- 1.1.9 Na o dumelelana le mmolelwana wa gore: 'Kgetho ya ka ke bokamoso bja ka?' Fahlela ka dintlha TŠE PEDI o lebeletše ditemana tša 4 le 5. (2)
- 1.1.10 Na maikutlo a gago ke afe mabapi le katlego ya Molwantwa? Fahlela ka ntlha E TEE. (2)

- 1.2 Lekodišiša seswantšho sa ka tlase gore o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

SETŠWELETŠWA SA B

[Mothopo: www.shutterstock.com]

- 1.2.1 Kgetha karabo ya maleba.

Mosadi yo a emego SETŠWELETŠWENG SA B ke:

- A Ramolao
 - B Rammino
 - C Rakgwebo
 - D Radithekisi
- (1)

- 1.2.2 Efa seo se laetšago gore lefelong le batho ba ba lego go lona SETŠWELETŠWENG SA B ga go na kgethologanyo. (1)

- 1.2.3 Bapetša diteng tša SETŠWELETŠWA SA A TEMANENG YA 4 le SETŠWELETŠWA SA B. (2)

- 1.2.4 Hlaloša kalo ya SETŠWELETŠWA SA B ka dintlha TŠE PEDI. (2)

- 1.2.5 Ka dintlha TŠE PEDI akanya tiragalo ye e ka bago e dirwa ke mosadi yo a emeletšego SETŠWELETŠWENG se. (2)

- 1.2.6 Na o a dumela gore ditiragalo tša SETŠWELETŠWA SA B di nyaelana le seema se: 'Molomo ke boditse o a ipokela'? (1)

- 1.2.7 Na ke ntlha goba kgopolo fela gore boramolao ba emelela bosenyi? Fahlela. (1)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Akaretša setšweletšwa se sa ka tlase ka mantšu a gago ka go ngwala dikgopolokgolo tše di laetšago **dintlha tše bohlokwa ge go rekwa dišere.**

ELA HLOKO:

1. Kakaretšo ya gago e be le dintlha tše 7 gomme e se fete mantšu a 90.
2. Ngwala ka tsela ya temana.
3. Se ngwale hlogo ya kakaretšo.
4. Bontšha palo ya mantšu mafelelong a kakaretšo.
5. Kakaretšo e be ka mantšu a gago.

SETŠWELETŠWA SA C**GO REKA DIŠERE**

Matšatšing a lehono bophelo ke tšhelete ka gona batho ba šomiša mekgwanakgwana ya go fapana go dira tšhelete. Go reka dišere ke mokgwa wo mokaone wa go matlafatša batho gore ba itirele letseno le go kgona go ikemela go tša ditšhelete. Motho a ka ithekela dišere ka go šomiša inthanete le dikhamphane tše di ingwadišitšego le Kgoro ya Kgwebo le Intasteri goba ka go di reka thwii go *Johannesburg Stock Exchange (JSE)*. Dira dinyakišišo gore o tsebe nako ye botse ya go reka dišere. Hlokomela gore dišere tše o di rekago di dira lešokotšo neng go ya ka kgolo ya mmara wa ditšhelete.

Go reka dišere ke tsela ye nngwe ya go go thuša go boloka tšhelete ka gona go nyakega gore o be le tsebo ye e tseeneletšego ka ditsela tše di fapanego tša go reka dišere. Iphe sebaka sa go hwetša tshedimošo ka boleng bja dišere tše o nyakago go di reka. Ge o reka dišere o tla kgona go hwetša mašokotšo gomme tšhelete ya gago ya oketšega. Ge o rata go reka dišere go khampane tseba bogolo bja yona le dithoto tše e nago le tšona. Seo se ka hlola gore mmeletši a holofele gore khampane yeo e ikeme ebile e ka se we gabonolo. Motho a se ke a kgahlwa ke go tuma ga khamphane ka ge baswana ba boletše ba re: 'Motse o botse re le kgole ra batamela ke matoko'. Nyakišiša gore dišere tša khamphane ye di be di šoma bjang mengwageng ye meraro ya go feta ge go bapetšwa le dikhamphane tše dingwe.

Go reka dišere le *JSE* go thuša go okeletša mmeletši mašeleng ka ge balaodi ba gona ba lebelela dikhamphane tše di šomago gabotse gomme ba reka dišere tša tšona. Bareki ba dišere ba ikgweranya le dipego tša basekaseki ba mebaraka gore ba tsebe ka seemo sa dišere ka nako yeo. Ge o tšere sephetho sa go reka dišere tlatša diforomo o ngwale tshedimošo ya gago ka botlalo. Dira kgetho ya maleba gore o kgone go kgatha tema kgolong ya ekonomi.

[Mothopo: Boitlhamelo bja go ba le dinyakišišo]

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO

- Dithekniki tša papatšo le khathune.
- Tlotlontšu le tšhomišo ya polelo.
- Dibopego tša lefoko.
- Temogo ya tšhomišo ya polelo ka tsinkelo.

POTŠIŠO YA 3: PAPATŠO

Lebeledišiša papatšo ye ya ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a tlhathollo ya ditšweletšwa tša go balwa le go bogelwa ka go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA D

SETŠEADISWANTŠHO SA MABONWA

Nikon

Dinepe tša gona di hloka le sepatso!

Wa tšea ka sona, se go ntšha o phela.

[Mothopo: www.photoshoot.com]

3.1 Kgetha karabo ya maleba.

Papatšong ye go bapatšwa:

- A Segatišamaphephe
- B Setšeadiswantšho
- C Segodišamantšu
- D Segatišamantšu

(1)

3.2 Papatšo ye e lebišitšwe go sehlopha sefe sa batho?

(1)

3.3 Ke tshedimošo efe yeo e tlogetšwego papatšong ye? Efa dintlha TŠE PEDI.

(2)

3.4 3.4.1 Ke ka lebaka la eng leina la sebapatšwa e le leinagokwa?

(1)

3.4.2 Hlaloša tiro ye e tšweletšwago ke motho yo a lego seswantšhong.

(1)

3.5 Ka dintlha TŠE PEDI hlaloša ka moo mmapatši a šomišitšego maatla a polelo go jabetša bareki ka gona papatšong ye.

(2)

3.6 Na o bona go sa le bohlokwa go ikhweletša sebapatšwa sa go swana le se matšatšing a lehono? Efa dintlha TŠE PEDI.

(2)

[10]

POTŠIŠO YA 4: KHATHUNE

Lebeledišiša khathune ye ya ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a tlhathollo ya ditšweletšwa tša go balwa le go bogelwa ka go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA E

[Mothopo: www.garyvarvel.com]

4.1 Efa karabo ya maleba.

Kalo ya khathune ye e laetša:

- A Bokgobapuku
- B Lebenkeleng
- C Boithabišong
- D Kantorong

(1)

4.2 4.2.1 Efa leinahlangwa la sedirišwa se monna yo a bolelago PUDULENG YA 2 a se rwelego letsogong la nngwe.

(1)

4.2.2 Ngwala bontši bja sebjana se se lego tafoleng.

(1)

4.3 Akaretša molaetša wa khathune ye.

(1)

4.4 Ka dintlha TŠE PEDI hlaloša tirišo ya ditho tša mmele tša monna PUDULENG YA 1.

(2)

4.5 Ka dintlha TŠE PEDI hlatholla kgegeo ye e tšwelelago khathuneng ye.

(2)

4.6 Re alele maikutlo a gago mabapi le ditiragalo tša khathune ye.

(2)

[10]

POTŠIŠO YA 5: TEMANA

Badišiša setšweletšwa se sa ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a kwešišo ya diboepo le melao ya tšhomišo ya polelo ka go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA F**TSHEKETŠO YA MEETSE**

Meetse ke mothopo wa bophelo ka fao batho ba lemošwe ka **thlokego** ya meetse le mekgwa ya go a seketša. Ba itlwaetše go hlatswa difatanaga ka mekolo go feta go šomiša lethopo leo le ntšhago meetse a mantši. Meetse a pula a bolokelwe ka ditoromong tše dikgolo tše di bitšwago dijojo gore e be ona a šomišetšwago go nošetša dibjalo goba go hlatswa difatanaga. Ka go le lengwe meetse a a šomišetšwego 5 go hlatswa dibjana le diparo le ona a dirišetšwe go nošetša dibjalo.

Mna Nkokoi wa go šoma Kgorong ya Meetse le Kelelatšhila o boletše gore ge batho ba rata go hlapa mebele, ba se ke ba tlatša meetse ka dipafong. Ba šomiše dikotlelo go seketša meetse. Ge ba hlapa meno ba šomiše dikomikana go itšokotša, ba se tlogele dipompi di buletšwe. Se sengwe se a se laeditšego ke gore matangwana a go tuntela 10 a a lego ka diarateng tša batho a tšhelwe meetse fela nakong ya ge a šomišwa.

[Boitlhamelo]

- 5.1 Tsopola leba la go swantšha go tšwa temaneng ya 1. (1)
- 5.2 Ngwala mopeleto wa maleba wa leina le le kotofaditšwego. (1)
- 5.3 Efa mohuta wa lekgokedi le le kotofaditšwego o be o fe le tšhomišo ya lona. (2)
- 5.4 Bapetša dihlophantšu tše di thaletšwego temaneng ya 1. (2)
- 5.5 Go tšwa temaneng ya 2 hlaloša gore lentšu le 'rata' le phetha mošomo ofe gomme o be o le šomiše lefokong bjalo ka lediri. (2)
- 5.6 Meselana ya nyenyefatšo ye e kotofaditšwego temaneng e laetša bonnyane bja dilo. E diriše mafokong a gago go laetša:
 - 5.6.1 Lerato (1)
 - 5.6.2 Ngwana wa phoofolo. (1)

[10]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 30
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 70